

Сутність державного регулювання банківської інфраструктури в Україні

Розглянуто сутність державного регулювання банківської інфраструктури на основі аналізу економічної сутності таких базових понять, як: «регулювання», «державне регулювання», «державне регулювання банківської діяльності» та «державне регулювання банківської системи». Наголошено на необхідності державного контролю в даному питанні. Досліджено основні аспекти впливу держави на розвиток вітчизняної банківської інфраструктури. Проведено аналіз діючого банківського законодавства. Наведено авторські пропозиції щодо вдосконалення державного регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні на основі вдосконалення діючих та прийняття нових законодавчих документів.

Ключові слова: банківська інфраструктура, регулювання, державне регулювання, державне регулювання банківської діяльності, державне регулювання банківської системи, банківське законодавство.

Проблема регулювання банківської діяльності завжди посідала чільне місце в економічній науці. Одна з рис цієї діяльності – динамічність її розвитку, особливо наприкінці ХХ та на початку ХХІ ст., що зумовлено глобалізаційними тенденціями, розвитком інформаційних технологій та прискоренням економічних процесів у всьому світі.

Стабільне законодавство, яке регулює діяльність банківської системи та банківської інфраструктури в Україні, – основа її успішного функціонування, а відтак формування відповідного законодавства – це об'єктивна та актуальна проблема. У сучасних умовах вагомість законодавчого і нормативно-правового забезпечення визначається тим, що держава через застосування правових, бюджетних, монетарних та інших механізмів регулює якісні та кількісні сторони процесу розвитку банківської системи. Здійснюючи регулювання і нагляд у сфері банківських відносин, а зокрема в розвитку банківської інфраструктури, держава повинна не лише визначати правила реалізації цих відносин, а й прогнозувати їхній розвиток та вплив на соціально-економічний стан України, контролювати цей процес.

Враховуючи останнє, необхідно приймати законодавчі та нормативні акти, які сприятимуть розвитку банківської системи, підвищуватимуть її надійність і самостійність, захищатимуть банківські установи від надмірного втручання в їхню поточну діяльність адміністративних і контролюючих органів, а також розв'язуватимуть різні проблеми в питаннях фінансово-кредитної взаємодії між різноманітними економічними суб'єктами, що й зумовлює наукову і практичну актуальність цієї проблеми.

У процесі становлення ринкової економіки в Україні змінюються і розвиваються нові підходи щодо принципів функціонування банківської системи. Беззаперечним є те, що в ній відбуваються докорінні зміни, з'являються нові інститути, роль яких помітно зростає. Тому сьогодні важливо розробити дієву методологічну основу організації банківської діяльності, важливе місце в якій належатиме саме банківській інфраструктурі.

Проблемі державного регулювання банківської діяльності, грошового обігу та кредиту у перехідній економіці приділяють увагу такі вітчизняні і російські вчені, як О. Береславська, О. Василик, Н. Версаль, А. Гальчинський, А. Даниленко, О. Дзюблюк, І. Д'яконова, В. Колеснікова, В. Кисельов, І. Лютий, А. Мороз, М. Пуховкіна, М. Савлук, В. Ющенко, М. Ямпольський та ін. Проте питання державного регулювання банківської інфраструктури дотепер залишається не дослідженим та потребує подальшого опрацювання.

Мета статті полягає в з'ясуванні та дослідженні сутності державного регулювання банківської інфраструктури в Україні, а також розроблення пропозицій щодо його вдосконалення в Україні.

Перш ніж перейти до з'ясування та розгляду сутності державного регулювання банківської інфраструктури, необхідно проаналізувати методологічні підходи щодо трактування економічної сутності таких базових понять, як: «регулювання», «державне регулювання», «державне регулювання банківської діяльності», «державне регулювання банківської системи». Це дасть змогу чітко зрозуміти сутність та походження досліджуваної нами категорії.

Термін «регулювання» походить від латинського слова *regulo* – улаштовую, упорядковую; *regula* – норма, правило. В українському словнику дієслово регулювати означає: «1) впорядковувати що-небудь, керувати чимось, підкоряючи його відповідним правилам, певній системі; 2) домагатись нормальної роботи машини, установки, механізму і т. ін., забезпечуючи злагоджену взаємодію складових частин, деталей; 3) зменшувати або збільшувати швидкість, величину і т. ін., досягати потрібної сили, належного ступеня вияву чого-небудь» [1, с. 653].

Н.І. Версаль зазначає, що регулювання – це певна діяльність людей, у зв'язку з цим йому притаманні такі ознаки [2, с. 32-33]: 1) регулювання передбачає відповідь на три головні питання: мета, умови, засоби; 2) регулювання – це суб'єктно-об'єктні відносини; суб'єктами виступають інститути державної влади, міжнародні організації, а також будь-які об'єднання юридичних та фізичних осіб; об'єктом регулювання є діяльність економічних суб'єктів; особливість регулювання полягає у тому, що об'єкт у деяких випадках виявляється тотожним суб'єкту, тому держава у даному випадку не є винятком; 3) динамічність регулювання.

Під державним регулюванням розуміють об'єктивний процес, підставою якого є окреслення меж, що здійснюється за допомогою спеціальних методів та відповідних їм інструментів, які перебувають у розпорядженні державних органів влади та застосовуються з метою досягнення бажаного економічного і соціального ефекту [3, с. 11]. З іншої точки зору, державне регулювання – це регулювання, що здійснюється відповідними державними інститутами, до яких належать: Верховна Рада, Уряд, Національний банк України та інші органи державної влади.

Зокрема, в одній з українських енциклопедій «державне регулювання» визначено як «форму цілеспрямованої політики та реальних дій держави щодо визначення політичних, правових та фінансово-економічних важелів забезпечення розвитку підприємництва та підтримки суб'єктів і об'єктів підприємницької діяльності за допомогою здійснення системи заходів, які регламентують діяльність господарюючих суб'єктів шляхом адміністративних чинників (законів, постанов, інших нормативних актів), кредитно-фінансових важелів, організаційно-методичних, податкових механізмів тощо» [4].

Отже, з'ясувавши сутність державного регулювання в цілому, ми можемо перейти до питання щодо регулювання банківської системи. На сьогодні існують різноманітні погляди на проблему регулювання банківської сфери: одні вчені є прихильниками визначального впливу держави у регулюванні банківської системи, інші – надають перевагу саморегулюванню банківської системи через ринкові механізми. Проте, з нашої точки зору, неправильно протиставляти державу та банківську систему як два альтернативних механізми, а потрібно шукати оптимальне співвідношення між регулюванням та дерегулюванням банківської діяльності, яке забезпечило б ефективний розвиток банківської системи в цілому.

Щодо поняття «державне регулювання банківської діяльності», то воно має різні дефініції. Зокрема, О.С. Любунь та О.П. Орлюк дають подібні визначення, розглядаючи державне регулювання банківської діяльності як одну із форм державного управління, що становить собою систему заходів, за допомогою яких держава через центральний банк забезпечує стабільне та безпечне функціонування банків, а також попереджує дестабілізуючі процеси у банківському секторі [5, с. 151-152; 6, с. 208-209].

В.І. Міщенко, А.П. Яценюк, В. В. Коваленко, О.Г. Корнева стверджують, що під державним регулюванням банківської діяльності розуміється «відповідна правова база, тобто закони, що регламентують діяльність банків, а також ухвалення відповідними установами, уповноваженими державою, що регламентують функціонування банків у вигляді нормативних актів, інструкцій, директив» [7, с. 47-48].

Як бачимо, наведене дещо громіздке визначення, яке обмежує державне регулювання банківської діяльності розробкою нормативних актів, інструкцій та директив. Окрім цього, автори зводять таке регулювання до правової бази, а не до системи заходів та інструментів впливу.

Закон України «Про Національний банк України» у статті 1 зводить державне регулювання банківської діяльності до функції НБУ, яка полягає у «створенні норм, що регулюють діяльність банків та визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду і відповідальність за порушення банківського законодавства» [8]. Беззаперечно, що й у цьому визначенні також акцентується увага на нормотворчій та контрольній функціях державного регулятора.

На основі вищезазначеного, ми пропонуємо таке визначення: *державне регулювання банківської діяльності* – це застосування державою системи заходів та інструментів впливу на банківську сферу для досягнення важливих суспільних цілей. Щодо тотожного поняття «державне регулювання банківської системи», то його ми пропонуємо розглядати як сукупність правил, методів та інструментів у межах правового поля, за допомогою яких держава забезпечує ефективне функціонування банківської системи.

Повніше сутність державного регулювання банківської діяльності розкривається через такі функції як [9, с. 94]:

- організаційна (визначення правил, за якими здійснюється діяльність);
- захисна (запобігання ризиків у банківській діяльності);
- стабілізуюча (домінуюча роль банків у сучасній економіці).

На сьогодні надзвичайно важливим питанням є з'ясування справжніх причин необхідності державного регулювання діяльності банківських ус-

танов, а також загроз, які може приховувати в собі таке регулювання: зловживання, неефективність заходів регулювання тощо. Тому, на наш погляд, на сучасному етапі розвитку банківської системи і банківської інфраструктури у тому числі, варто обґрунтовувати не той факт, що держава повинна лише чітко та жорстко регулювати, а спроможність держави дійсно покращувати ситуацію, а таке обґрунтування, з нашої точки зору, повинно мати не політичний, а науковий характер, з чого й випливає необхідність саме наукового дослідження цієї проблеми.

Отож, переходячи до з'ясування сутності державного регулювання банківської інфраструктури, насамперед варто зазначити, що відносини між державою і банківською системою повинні базуватися на принципі стратегічного партнерства, тобто на взаємній зацікавленості держави в ефективному банківському бізнесі, який забезпечує економічний ріст, а бізнесу – в ефективній державі, яка створює сприятливі умови для розвитку національної економіки та вітчизняного бізнесу, а також забезпечує захист їхніх інтересів. Тому вплив держави на розвиток банківської системи повинен здійснюватися шляхом формування законодавчих, судово-правових, регулятивних і організаційних умов, які будуть забезпечувати розвиток надійної високотехнологічної банківської системи та її перетворення в реальний фактор підтримки стійкого економічного зростання.

Виходячи з цього, можемо стверджувати, що незалежно від національної специфіки, у структурі ринкової економіки будь-якої держави повинен бути виділений певний активний елемент, який дозволить державі здійснювати управління економікою, не втручаючись при цьому в економічні відносини між суб'єктами відповідної господарської діяльності та не порушуючи ринкових законів та економічних механізмів. Тому взаємодія через створення і розвиток інфраструктури є найбільш ефективним способом державного регулювання банківської діяльності, адже інфраструктура для цього й призначена. У зв'язку з цим, державні інвестиції в розвиток банківської інфраструктури, на наш погляд, є найефективнішим вкладенням у банківську систему з боку держави. Іншими словами, всі інші способи впливу на банківську діяльність не можуть бути співставлені за своєю ефективністю та пріоритетністю в порівнянні зі способом впливу на банківську діяльність через механізми, які забезпечує розвинена банківська інфраструктура.

Щодо чіткого розуміння самого поняття банківської інфраструктури, варто згадати, що банківська система ринкового типу охоплює мережу організацій, інститутів, підприємств та служб, які забезпечують нормальну діяльність банківських установ, сприяючи функціонуванню складного механізму взаємозв'язків банків з іншими суб'єктами економічних відносин, що діють у різних секторах вітчизняної економіки. Сукупно вони є інфраструктурою банківської системи.

З огляду на вищевикладені поняття державного регулювання загалом та державного регулювання банківської діяльності зокрема, правомірно стверджувати, що *державне регулювання банківської інфраструктури – це застосування державою системи заходів, методів та інструментів впливу на сукупність взаємопов'язаних інститутів, які формують необхідні умови для здійснення і розвитку банківської діяльності та безпосередньо забезпечують*

ефективне функціонування банківського сектора, для досягнення стабільного розвитку банківської системи та економічного зросту держави в цілому.

Державне регулювання розвитку вітчизняної банківської інфраструктури, з нашої точки зору, варто розглядати в розрізі трьох основних аспектів.

Перший аспект полягає у прийнятті та реалізації державних програм у межах розвитку окремих інфраструктурних елементів, а саме: банківського законодавства, інформаційного і рейтингового простору, матеріально-технічної бази, наукового і комунікаційного забезпечення, системи підготовки кадрів за банківською спеціальністю, системи підвищення рівня довіри населення та суб'єктів підприємницької діяльності до банківської системи.

На наш погляд, участь у даному процесі повинні брати представники державних органів влади як на загальнодержавному, так і на регіональних рівнях, а також НБУ як суб'єкт, який представляє інтереси держави в банківській системі. При розгляді даного аспекту державного регулювання розвитку банківської інфраструктури, ми чітко повинні розуміти, що державні витрати на реалізацію цих програм обов'язково мають бути включені в Державний бюджет України, а це, на жаль, на сьогодні є дуже складним процесом у нашій державі, оскільки сьогоднішній уряд необхідність створення таких програм не передбачає.

Звідси випливає необхідність розгляду другого аспекту участі держави в розвитку інфраструктурного забезпечення банківської діяльності. Він полягає у створенні необхідних економічних умов та фінансових можливостей банків самим інвестувати кошти в розвиток своєї інфраструктури. Проте вкладення грошових коштів в інфраструктурне забезпечення, на нашу думку, є досить капіталомістким процесом, віддача від якого відчутна не відразу. Тому враховуючи це, варто зазначити, що у банків повинна бути можливість, створена державою, накопичувати засоби для подальшого їх вкладення в інфраструктуру.

Можливість банківської системи інвестувати грошові кошти в розвиток інфраструктури сьогодні обмежена не тільки небажанням або нерозумінням її важливого значення для ефективної банківської діяльності, але й відсутністю цих грошових коштів у достатній кількості.

У ситуації відсутності чи недостатнього фінансування державних програм, які передбачають прямі вкладення для фінансування вищезазначених напрямків розвитку банківської інфраструктури, необхідно знизити податковий тиск на банківську систему. А це можливо лише за участі фінансового інструментарію, що його має у своєму розпорядженні держава, за допомогою якого комерційні банки зможуть сформувати спеціальні фонди розвитку для фінансування свого інфраструктурного забезпечення.

Третій аспект державного регулювання розвитку банківської інфраструктури, на наш погляд, потрібно реалізувати на основі вдосконалення діючих та прийняття нових законодавчих документів.

Початковою базою, на якій доцільно вдосконалювати банківське законодавство, повинна стати Концепція розвитку банківської сфери України, яка, на жаль, ще не розроблена. Неузгодженість позицій з цього питання офіційних урядових структур, з одного боку, та фінансово-кредитної сфери країни, з іншого, перешкоджає виробленню об'ґрунтованої концепції економічної реформи, а відповідно вдосконаленню банківського законодавства.

Варто наголосити, що аналіз чинної законодавчої бази показав необхідність внесення змін до базових законів, які регулюють банківську діяльність в Україні, а саме:

- Закону «Про Національний банк України», в якому слід чіткіше закріпити реалізацію принципу незалежності функціонування центрального банку, розглядаючи це як найважливішу умову стабілізації національної валюти та зміцнення банківської системи.
- Закону «Про банки і банківську діяльність» щодо: посилення вимог до корпоративного управління в банках; удосконалення процедур реєстрації банків та внесення змін до їхніх установчих документів шляхом усунення дублювання подання документів на реєстрацію до Національного банку України; приведення у відповідність до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» глави XI Закону України «Про банки і банківську діяльність»; удосконалення норм, що регулюють питання визначення та розкриття інформації, яка складає банківську таємницю; належного управління державними банками Кабінетом Міністрів України.

Ефективність регулювання банківської інфраструктури прямо пропорційно залежить від того, наскільки чітко визначені завдання, що поставлені перед відповідними регулятивно-наглядовими органами, а також наскільки добре ці завдання усвідомлюють органи, які розробляють економічну політику держави та несуть відповідальність за її реалізацію.

Необхідно зазначити, що держава здійснює регулювання діяльності банківської інфраструктури не тільки тому, що непокоїться про стан справ у самій банківській системі, але й тому, що банківська система є важливим інструментом впливу на всі економічні процеси в країні. Тобто цілями державного регулювання банківської інфраструктури є забезпечення стабільного розвитку банківської системи та захист інтересів вкладників, акціонерів, кредиторів, інвесторів тощо. У свою чергу, дані цілі можна розглядати як проміжні, оскільки основною метою держави є стабільний та безперервний розвиток економіки.

Відтак державне регулювання розвитку банківської інфраструктури в Україні повинно включати:

- створення державними органами влади ефективного банківського законодавства, яке буде формувати цілісну систему права і не буде суперечити іншим галузям права;
- визначення чіткої координації між державними органами влади та інфраструктурними інституціями;
- створення єдиної державної політики щодо формування розвиненої банківської інфраструктури, яка буде адекватною сучасному етапу розвитку вітчизняної банківської системи;
- реалізацію державних програм щодо окремих інфраструктурних елементів, а саме інформаційної, кадрової, технологічної та науково-методичної інфраструктури;
- створення державою необхідних економічних умов та фінансових можливостей банків самим інвестувати кошти в розвиток своєї інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Словник української мови. Т. 8. – К. : Наукова думка, 1977. – 927 с.
2. Версаль Н. І. Передумови та проблеми регулювання банківської діяльності в Україні / Н. І. Версаль // Фінанси України. – 1999. – №9 – С. 32–34.

3. Д'яконова І. І. Державне регулювання банківської діяльності: вивчення моделей, обґрунтування категорійного апарату / І. І. Д'яконова // Вісник УАБС. – 2007. – №2 – С. 9–16.
4. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / Р. С. Дяків та ін. ; за ред. Р. Дяків – К. : Міжнародна економічна фундація, 2000. – 704 с.
5. Орлюк О. П. Банківське право : [навч. пос.] / О. П. Орлюк – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 376 с.
6. Любунь О. С. Національний банк України: основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності / О. С. Любунь, В. С. Любунь, І. В. Іванець – К. : ЦНЛ, 2004. – 351 с.
7. Міщенко В. І. Банківський нагляд : [навч. посіб.] / В. І. Міщенко, А. П. Яценюк, В. В. Коваленко, О. Г. Коренева – К. : Знання, 2004. – 406 с.
8. Про Національний банк України. – Режим доступу : [http:// zakon.radgov.ua/cgi-bin/laws/main](http://zakon.rad.gov.ua/cgi-bin/laws/main).
9. Д'яконова І. І. Теоретико-методологічні основи функціонування банківської системи України : [монографія] / І. І. Д'яконова – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 400 с.

Федык М.В. Сущность государственного регулирования банковской инфраструктуры в Украине.

Рассмотрена сущность государственного регулирования банковской инфраструктуры на основе анализа экономической сущности таких базовых понятий, как: «регулирование», «государственное регулирование», «государственная регулирование банковской деятельности» и «государственное регулирование банковской системы». Отмечена необходимость государственного контроля в данном вопросе. Исследованы основные аспекты влияния государства на развитие отечественной банковской инфраструктуры. Проведен анализ действующего банковского законодательства. Приведены авторские предложения по совершенствованию государственного регулирования развития банковской инфраструктуры в Украине на основе совершенствования действующих и принятия новых законодательных документов.

Ключевые слова: банковская инфраструктура, регулирование, государственное регулирование, государственное регулирование банковской деятельности, государственное регулирование банковской системы, банковское законодательство.

Fedyk M.V. Nature of Government Control of Bank Infrastructure in Ukraine.

Notion of government control of bank infrastructure is considered on the basis of analysis of economic essence of such base concepts as: «adjusting», «government control», «government control of bank activity» and «government control of the banking system». The necessity of government control is stressed. The basic aspects of government influence on development of national bank infrastructure are investigated. The analysis of current bank legislation is conducted. The author's suggestions over the improvement of government control of bank infrastructure development in Ukraine on the basis of improvement of current legislative documents and adoption of new ones are proposed.

Key words: bank infrastructure, adjusting, government control, government control of bank activity, government control of the banking system, bank laws.

Надійшло 29.09.2010 р.